

Віктар Астрога (Менск),
кандыдат гістарычных навук, старшы навуковы супрацоўнік
Інстытута гісторыі НАН Беларусі

Беларуская гістарыяграфія найноўшага часу: праблемы перыядызацыі

Гістарычная перыядызацыя, як вядома, ёсць “форма колькаснага і якаснага абазначэння гістарычнага развіцця”¹. Важнасць дыферэнцыяцыі дынамікі такой шматбаковай, інтэгральнай і комплекснай навукі як гістарычная, усеабдымнай па сваёй сутнасці, якае вызначае і тлумачыць канкрэтны ход і заканамернасці руху чалавечага грамадства ва ўсёй яго шматграннасці – несумненна. Гэта, бяспрэчна, самая адметная навука – скарбніца досведу, найперш сацыяльнага, і выхавання.

Без выяўлення і характарыстыкі перыядаў і этапаў развіцця гістарыяграфіі нельга адшукаць правільныя падыходы і метады навуковага аналізу літаратуры і іншых крыніцаў, якія маюцца ў распараджэнні гісторыка. Акрамя таго, правільна распрацаваная перыядызацыя дазваляе трансфармаваць гістарычны перыяд у гістарычнае паняцце – сімвал, кшталту “перыяд беларусізацыі”, “культ асобы Сталіна”, “перабудова” і г.д. Адсюль відавочна надзвычайная ўвага і давызначэння прынцыпаў ці крытэрыяў для абгрунтавання выдзялення перыядаў развіцця навукі. Тут мажліва пагадзіцца з меркаваннем некаторых беларускіх спецыялістаў, што крытэрыі не прыносяцца звонку, а арганічна выцякаюць з аб’екта або прадмета гістарыяграфіі і задачаў, якія яна павінна вырашаць.

Паколькі гістарыяграфія ёсць гісторыя гістарычнай навукі, то аб’ектам яе вывучэння з’яўляюцца навуковыя працы гісторыкаў². У гэтай сувязі ўлік крытэрыяў трапляе маса фактараў: аналіз крыніцаў, якія выкарыстоўваюць гісторык для напісання працы, метадыкі і тэхнікі іх апрацоўкі, высветленне тэарэтычнай пазіцыі гісторыка, прыналежнасці яго да навуковых школаў і напрамкаў альбо больш агульных момантаў – праблематыка даследаванняў у вызначаемым перыядзе, увядзенне ў абарот новых крыніцаў, арганізацыйных формы развіцця навукі, а ўлічваючы, што гістарычная навука найшчыльнейшым чынам звязана і з грамадска-палітычным жыццём у краіне, то і дадатковай масай іншых умоваў, кожная з якіх можа выступіць на першы план у пэўны момант часу.

Тут трэба адзначыць, што перыядызацыя гістарыяграфіі, як спецыяльная перыядызацыя, можа падраздзяляцца на два кшталты: найпростую лінейную (падзел на ступені, калі кожная наступная ступень непасрэдна вырастае з папярэдняй

¹ Кошалеў У. Гістарычная перыядызацыя // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. Т. 3. Мінск, 1996. С. 9.

² Петрыкаў П.Ц. Перыядызацыя гісторыі гістарычнай навукі ў БССР // Весці АН БССР. Сер. грамад.наук. 1990. № 6. С. 54.

і мае роўнае з ёю гістарычнае значэнне) і іерархічную, у дачыненні да якой лінейная з'яўляецца толькі прыватным выпадкам³.

У сваім выступе я хацеў бы засяродзіцца на больш мне блізкім найноўшым перыядзе гісторыі, не закранаючы пытанняў, звязаных з зараджэннем і станаўленнем беларускай гістарыяграфіі ў 16 – 19 ст., грунтоўную перыядызацыю якой, на мой погляд, падае гарадзенскі гісторык Дзмітры Караў.

Нашыя папярэднікі часоў БССР задумваліся над вызначэннем перыядызацыі айчынай гістарычнай навукі, у асноўным імкнучыся “азначыць важныя якасныя межы або ступені развіцця грамадства, што яна адлюстроўвае”⁴, аднак рабілі гэта грунтоўчыся на абмежаванай марксісцка-ленінскай метадалогіі. Адным з першых сваё меркаванне ў гэтай галіне выказаў у 1949 г. А.П.П’янкуў. Ён вылучыў тры перыяды:

1. 1921 (адкрыццё БДУ) – 1934 г. (пастанова ЦК ВКП(б) і СНК ССРСР аб выкладанні грамадзянскай гісторыі).

2. 1934 – 1941 г.

3. 1941 – да нашых дзён (1949 г.)⁵

Аляксандар Ігнаценка ў сваёй манаграфіі “Уводзіны ў гісторыю БССР: перыядызацыя, крыніцы, гістарыяграфія” (1965) вызначае два асноўныя перыяды:

1. 1921 (адкрыццё БДУ) – 1941 г.

2. 1945 - да нашых дзён⁶.

А вось аўтары нарысу пра гістарычную навуку ў зборніку “Навука ў БССР за 50 год” (1968) І.С. Краўчанка і І.Я. Марчанка прапануюць тры асноўныя перыяды:

1. 1919 – сярэдзіна 30-х г. як перыяд станаўлення марксісцка-ленінскай гісторыі Беларусі.

2. Сярэдзіна 30-х – сярэдзіна 50-х г. – разгортванне наследавання ў гісторыі класавай і нацыянальна-вызваленчай барацьбы, вывучэнне савецкай эпохі.

3. Сярэдзіна 50-х – сучаснасць⁷.

Выказваліся меркаванні і на конт асобных перыядаў, як, напрыклад, у вядомай манаграфіі Уладзіміра Міхнюка “Станаўленне і развіццё гістарычнай навукі Савецкай Беларусі (1919 – 1941)” (1985). У ёй аўтар лічыць пачаткам першага перыяду 1919 г., а канчаткам – сярэдзіну 30-х гадоў. Другі перыяд быў перапынёны вайной⁸. Інавала і шмат іншых сістэмаў, але адзінагападыходу да перыядызацыі развіцця гістарычнай навукі ў БССР так і не стварылася. Толькі ў 1990 г. Пётр Петрыкаў у сваім грунтоўным “перабудавачным” артыкуле “Перыядызацыя гісто-

³ Периодизация всемирной истории. Казань, 1984. С. 8-9.

⁴ Петрыкаў П.Ц. Перыядызацыя гісторыі... С. 54.

⁵ П’янкув А.П. Основные этапы в развитии белорусской историографии за 30 лет // Наука в БССР за 30 лет. Минск, 1949. С. 456.

⁶ Игнатенко А.П. Введение в историю БССР: периодизация, источники, историография. Минск, 1965. С. 34.

⁷ Навука БССР за 50 год. Минск, 1968. С. 52.

рыі гістарычнай навукі ў БССР“ паспрабаваў падвесці рысу пад спрэчкамі, прапанаваўшы ўласную храналагічную схему з чатырох перыядаў:

1. 1917 – 20-я г. Станаўленне марксісцка-ленінскай канцэпцыі гісторыі Беларусі.

2. 30-я – першая палова 50-х г. Марксісцка-ленінская метадалогія з’явілася асновай усіх працаў..., што падняло на якасна новую ступень гістарычную навуку... У той час найбольш слабым яе бокам было падначаленне многім ненавуковым і валютарысцкім пастулатам.

3. Другая палова 50-х – першая палова 80-х г. Ачышчэнне гістарычных ведаў ад дагматычных установак сталінізму..., але галоўнае супярэчэнне ў развіцці гістарычнай навукі было не ліквідавана, а толькі відазмянілася... Культ асобы аднаго чалавека быў трансфармаваны ў культ КПСС.

4. Другая палова 80-х г. – нашыя дні. Адмаўленне ад надуманых або недастаткова аргументаваных канцэпцый. Атрымаўшы доступ да... раней закрытых фондаў гісторыкі з большай адэкватнасцю ўзнаўляюць гістарычную мазаіку мінулага.”⁹

З 1991 г. пасля абвяшчэння незалежнай Рэспублікі Беларусь гісторыкі неаднаразова прадпрымалі намаганні па вызначэнню перыядызאцыі беларускай гістарыяграфіі з нацыянальна-дзяржаўных пазіцый. Часткова вынікі гэтай працы адлюстраваны ў шэрагу энцыклапедычных артыкулаў па гістарыяграфіі гісторыі Беларусі – працы Георгія Штыхава, Дзмітрыя Карава, Зіновія Капыскага, Міхаіла Біча, Міхаіла Касцюка, Галіны Сяргеевай¹⁰.

У сваю чаргу, хацелася б прапанаваць уласныя разважанні наконт перыядызאцыі беларускай гістарыяграфіі ў найноўшы час з кароткім абгрунтаваннем храналагічных межаў. На мой погляд, яе гісторыю мажліва падзяліць на сем асноўных перыядаў і дзевяць дадатковых унутраных этапаў:

1. 1918 – 1921 г. Ад выдання кніжкі Аляксандра Цвікевіча “Кароткі нарыс узнікнення БНР“ і брашуры Мітрафана Доўнар-Запольскага “Асновы дзяржаўнасці Беларусі“ да адкрыцця БДУ і Акадэмічнага цэнтру. Гэты перыяд прыпадае на часы войнаў і акупацыяў, разбурэнняў і галечы, таму казаць пра нейкую дастаткова сур’ёзную гістарычную працу не даводзіцца, хоць менавіта ў гэты час, выдаўсвой “Кароткі нарыс гісторыі Беларусі“ Усевалад Ігнатойскі (1919).

2. 1921 – 1929 г. Перыяд адносна вольнай ад партыйна-дзяржаўнага кантролю навуковай і выкладчыцкай дзейнасці. У гэты час з’явіліся новыя навуковыя цэнтры і ВНУ, суіснавалі розныя даследчыцкія школы і кірункі. У 1927 г. было створана Беларускае аддзяленне Усесаюзнага таварыства гісторыкаў-марксістаў. Этап завяршаецца “вялікім пераломам“, пачаткам актыўных дзеянняў дзяржавы ў насаджэнні марксісцка-ленінскай метадалогіі ў навуцы.

⁸ Михнюк В.Н. Становление и развитие исторической науки Советской Белоруссии (1919-1941). Минск, 1985. С. 14.

⁹ Петрыкаў П.Ц. Перыядызאцыя гісторыі... С. 64-65.

¹⁰ Гістарыяграфія гісторыі Беларусі // ЭГБ. Мінск, 1996. Т. 3. С. 16-31.

3. 1930 – 1956 г. Гэты перыяд беларускай савецкай гістарыяграфіі ахоплівае час ад “вялікага пералому” да XX з’езду КПСС, які асудзіў культ асобы Сталіна. Гэта найбольш трагічны ў гісторыі навукі перыяд ганьбы і знішчэння. Гэты “сталінскі” перыяд храналагічна падзяляецца на сем больш дробных этапаў:

а/ 1930 – 1933 г. Пераход бальшавіцкай партыі ў наступ на “тэарэтычным фронце”, пачатак змагання з “нацдэмамі” і іншымі “ворагамі народу”, пачатак масавых палітычных рэпрэсіяў. У 1933 г. было зліквідавана Беларускае таварыства гісторыкаў-марксістаў.

б/ 1934 – 1938 г. Найбольш крываваы перыяд беларускай, ды й увогуле савецкай гістарыяграфіі. У гэты час кампартыя паставіла навуку пад бязлітасны кантроль і фізічна вынішчала ўсіх нязгодных. Паўсюдна дзейнічала цензура “Галоўліту”. У 1937-38 г. адбыліся найбольш масавыя акцыі знішчэння беларускай навуковай і творчай эліты.

в/ 1939 – 1941 г. Гэтабыў перыяд, калі гістарычную навуку канчаткова паставілі на калені, а недзе ў 1939-40 г. пачаўся вельмі павольны, асцярожны яе ўздым ва ўмовах жорсткай цензуры, аднабокай метадалогіі, гаговых гістарычных схемаў.

г/ 1941 – 1944 г. Перыяд Другой святовай вайны. Значная колькасць гісторыкаў была мабілізавана ў Чырвоную Армію ці ў выніку эвакуацыі апынулася ў самых розных рэгіёнах усходу СССР альбо пад акупацыяй. Ітолькі ў жніўні 1944 г. першая група выкладчыкаў і студэнтаў БДУ вярнулася ў Менск. У гэты трагічны перыяд нашай гісторыі беларуская гістарычная навука пад пільным наглядом кампартыі з аднаго боку выступіла як натхняльнік змагання беларускага народу супраць агрэсара, але з другога, верна служыла сталінскай імперскай ідэалогіі і таталітарнаму ладу.

д/ 1944 – 1946 г. Пераможнае заканчэнне вайны спрыяла ўзлёту культуры асобы Сталіна, але разам з тым пасля адноснага ідэалагічнага разняволення ў гады вайны пачалася пэўная пратэстная хваля, што і адчуў рэжым. У БССР сітуацыя ўскладнілася асабліва скаго становішча ў заходняй частцы рэспубліцы. На поўную магутнасць быў уключаны прапагандова-рэпрэсіўны апарат, праведзена сэрыя палітычных кампаній, якія навязвалі жорсткія ідэалагічныя стэрэатыпы.

ж/ 1947 – 1953 г. Ад пастановы ЦК ВКП(б) (студзень 1947 г.) аб незадавальняючай ідэалагічнай працы ў БССР і да смерці Сталіна. Перыяд найвышэйшай павяненнай хвалі ідэалагічнага ўціску і рэпрэсіяў, вульгарызацыі гісторыі Беларусі ў выглядзе “Тэзісаў аб асноўных пытаннях гісторыі БССР”, змаганне з “нізкапакалонствам перад Захадам” і касмапалітамі, арышты сярод гісторыкаў.

з/ 1953 – 1956 г. Ад смерці Сталіна да XX з’езду КПСС. Характарызуецца сваёй няпэўнасцю і барацьбой партыйных групавак за ўладу, але ідэалагічныя абцугі папярэдніх перыядаў яшчэ заставаліся моцнымі. Гэтым этапам завяршыўся доўгі перыяд глумлення над інтэлігенцыяй і навукай.

4. 1956 – пачатак 60-х г. Перыяд г. зв. “адлігі”. Якаснановы перыяд у развіцці савецкай гістарыяграфіі, час пераходу ад эпохі таталітарызму да ліберальных рэ-

формаў. Перыяд адлюстроўвае супярэчлівы працэс змагання дзвюх тэндэнцый – дэмакратычнай і кансерватыўнай, працэс разбурэння склаўшыхся гістарычных поглядаў і стэрэатыпаў. У СССР пачалі ўзнікаць новыя НДІ, гістарычныя часопісы. Адбывалася гэта не толькі ў цэнтры, але і на перыферыі. На Украіне, напрыклад, у 1957 г. быў заснаваны “Український історичний журнал”. Значна павялічылася колькасць, няхай і падкантрольных, замежных камандзіровак. Але гэта адбывалася з большага ў Маскве і Ленінградзе. На перыферыі, у тым ліку ў БССР, кансерватары кантралявалі ідэалагічную сітуацыю.

5. Пачатак 60-х – пачатак 80-х г. Перыяд т.зв. “застоя”, спынення ліберальных рэформаў канца 50-х г., рух па шляху стагнацыі і кансервацыі. Гістарычная навука знаходзілася пад поўным ідэалагічным і цэнзурным кантролем, працуючы над выкананнем рашэнняў чарговых з’ездаў КПСС.

6. 1985 – 1991 г. Перыяд “перабудовы, галаснасці” і дэмакратыі, які быў растагаты на красавіцкім (1985) пленуме ЦК КПСС М.Гарбачовым і завершаны абвяшчэннем дзяржаўнага суверэнітэту Беларусі. Змены былі падобныя на снегавую лавіну. Дзяржаўныя і партыйныя структуры ў гэты час не маглі рэагаваць на ўсё значнейшыя ідэалагічныя разнагалоссі. Пачынаецца стварэнне культурна-асветніцкіх клубаў. З кожным годам гісторыкі працуюць усё больш свабодна. Пашыраецца кола праблемаў даследавання, знікаць шмаплікія “белыя плямы гісторыі”.

7. 1991 – 2001 г. Пасля абвяшчэння незалежнай Рэспублікі Беларусь наступіў прынцыпова новы перыяд у беларускай гістарычнай навуцы. Ліквідацыя ідэалагічнага дыктату, рэабілітацыя тысячаў ахвяраў палітычных рэпрэсіяў, адмена амаль ўсялякіх забаронаў і абмежаванняў у карыстанні архіўнымі дакументамі і літаратураю, кантакты з замежнымі калегамі, з беларускай эміграцыяй здзейснілі жыватворны ўплыў нанавуку. Гэты перыяд мажліва падзяліць на два этапы:

а/ 1991 – 1993 г. Стварэнне нацыянальна-дзяржаўнай гістарычнай канцэпцыі. З’явіўся шырокі спектр метадагічных падыходаў, узніклі навуковыя гістарычныя часопісы – “Беларуская мінуўшчына”, “Беларускі гістарычны часопіс”, у лютым 1993 г. заснавана Усебеларуская гістарычная асацыяцыя.

б/ 1994 – 2001 г. Калі прайшла эйфарыя аднабыцця незалежнасці, навуковай свабоды і пачалася будзённая праца, большасць навукоўцаў зразумела, што нацыянальная гістарычная навука даведзена папярэднімі разбуральнымі працэсамі да вельмі цяжкага стану, як у кадравым, так і ў арганізацыйным плане. Дадаўся да гэтага і эканамічны крызіс, абьякаваў дзяржавы да сваёй гістарычнай спадчыны. Гістарычная навука, амаль пазбаўленая дзяржаўнай падтрымкі, не маючы ўласных магчымасцяў да фінансавання ў беднай краіне, перажывае зараз не лепшыя часы. Зачыніўся часопіс “Беларуская мінуўшчына”, не так даўно перастаў выходзіць “Беларускі гістарычны агляд”*. Аднак менавіта ў гэты перыяд стала зразумела, што энтузіязм і мінімальна грашовая падтрымка ўсё ж такі дазваляе

* выданне БГА працягваецца – рэд.

“рухаць” навуку па шляху прагрэсу. Думаю, найлепшы прыклад — стварэнне 4 лютага 2000 г. “Беларускага гістарычнага таварыства” і амаль чатырохгадовае існаванне паўгадавіка таварыства “Гістарычны альманах”.

Відавочна, што пытанне пра навуковую перыядызацыю беларускай гістарыяграфіі, ня глядзячы на шматлікія папярэднія напрацоўкі, пакуль што застаецца адкрытым і, мажліва, менавіта Магілёўская канферэнцыя БГТ дасць моцны імпульс для вырашэння гэтай актуальнай і няпростай навуковай задачы, не толькі ў агульна-дысцыплінарным плане, але і па ўсяму спектру нацыянальнай гісторыі.

Пытанні да В. Астрогі:

Святлана Куль-Сяльверстава (Гародня): 1. Якія крытэрыі пакладзены ў аснову гэтай апошняй перыядызацыі? Ці гэта крытэрыі развіцця гістарычнай думкі, ці крытэрыі умоваў развіцця гістарычнай навукі, ці персаналіі?

2. Чаму Вы пачынаеце гэтую перыядызацыю не з В.Ластоўскага?

3. Я нязгодная, што ў апошні час беларуская гістарычная навука перажывае крызіс. Можа дакладней казаць, што яна перажывае цяжкія часы?

Алесь Смалянчук (Гародня): Чым розніцца паняцці “беларуская гістарыяграфія” і “беларуская нацыянальная гістарыяграфія”? Ці можна лічыць гістарыяграфію, створаную на Беларусі за савецкі перыяд, нацыянальнай гістарыяграфіяй?

Адрэй Кіштымаў (Менск): Мне кажацца, у нас выпала історическая наука белорусского зарубежья, западнобелорусская историческая наука “за польскім часам”. Меня удивило, что я не услышал фамилии Райнера Линднера, потому что в данном случае нам, белорусам, в определенной степени повезло, так как есть основательное немецкое исследование по истории белорусской исторической науки и там тоже предложена своя периодизация её развития. Мне кажется очень плодотворной мысль считать эту периодизацию от появления обобщающих трудов, т.е курсов общей истории Беларуси. Выход обобщающего труда дает возможность не культурного, а чисто исторического подхода. И в таком случае периодизация белорусской исторической науки может четко делиться от одного обобщающего курса до другого. В том числе и тех обобщающих курсов, которые не увидели свет в свое время, я имею ввиду “Историю” М.Довнар-Запольского, которая не была напечатана, но попала к научной общественности и от нее пошел какой-то новый этап.

Адказы В.Астрогі:

Адказ С.Куль-Сяльверстай: 1. Крытэрыяў шмат, а паколькі гаворка ішла галоўным чынам пра савецкую беларускую гістарыяграфію, галоўным крытэрыем з’яўляецца дзяржаўны ўплыў на развіццё гістарычнай навукі. Я не прэтэн-

дую на завершанасць майё перыядызацыі, задачай было прадставіць праект, сваё бачанне гэтай праблемы.

2. Перыядызацыя пачынаецца з 1918 г., таму, што ў гэты час пачалася значная актывізацыя дзейнасці ў галіне гісторыі.

3. У ацэнцы стану беларускай гістарычнай навукі я не лічу сябе аптымістам або негатывістам, а залічваюся да рэалістаў. У параўнанні з савецкім перыядам, то, натуральна, зараз значна лепш. Людзі маюць магчымасць кантактаваць з замежжам, чытаць замежную літаратуру, ездзіць у замежныя камандзіроўкі, узніклі лепшыя ўмовы для працы ў архівах. Але калі браць развіццё нашай гістарычнай навукі ў параўнанні з іншымі краінамі, нават на постсавецкай прасторы ў СНД, напрыклад, у Расіі, Украіне, не кажучы ўжо пра Прыбалтыку ці Польшчу, то я думаю, што мы жывем дрэнна. Прыкладаў можна прывесці шмат. Колькі ў нас гістарычных часопісаў? Да сённяшняга часу не створаны акадэмічны цэнтр усеагульнай гісторыі. У Інстытуце гісторыі НАН Беларусі створаны аддзел усеагульнай гісторыі, але па кадраваму складу ён не можа вырашаць свае задачы. У незалежнай дзяржаве без выпрацоўкі сваіх поглядаў, напрыклад, на гісторыю Польшчы ці Францыі, ЗША, Нямеччыны і інш. немагчыма паўнаважнае развіццё навукі. На сённяшні час наш Інстытут гісторыі толькі фрагментарна вучае нацыянальную гісторыю. Звярну ўвагу на прафесійныя арганізацыі гісторыкаў. Ва ўсім свеце яны вельмі разгалінаваныя. У нас толькі два буйныя таварыствы. Найбуйнейшае – Беларуская гістарычная асацыяцыя, створаная ў 1993 г., якая фактычна не працуе, і нашае Таварыства.

Адказ А. Смаленчуку: Я абсалютна згодзен, што беларускую савецкую гістарыяграфію лічыць нацыянальнай немагчыма, бо ў грунт яе існавання былі закладзены зусім іншыя мэты і ў савецкі час беларускія даследчыкі лічыліся перыферычнымі, правінцыйнымі гісторыкамі. Але нельга адмаўляцца ад тых гісторыкаў, якія шчыра працавалі і ў той час. Таму варта лічыць, што беларуская гістарыяграфія савецкага перыяду ўсё-такі была беларускай, нягледзячы ні на што. Іншая справа, што абставіны працы не дазвалялі ім выказвацца так, як яны жадалі.

Адказ А. Кіштываву: Магчыма, варта было зазначыць погляды на перыядызацыю нашай гісторыі замежных гісторыкаў. Я іх упусціў, імкнучыся больш увагі надаць уласна беларускім напрацоўкам.

Дыскусія па дакладу В.Астрогі

Аляксей Літвін (Менск): Лічу, што нам трэба некалькі памяняць танальнасць нашых выступленняў. Мы не на памінальнай вячэры. Я лічу, мы не павінны поўнаско адмаўляць савецкую гістарыяграфію. Напрыклад, ёсць такія тэмы, як гісторыя партыйнага будаўніцтва на Беларусі. Маю на ўвазе гісторыю КПБ. У гэтым накірунку беларуская савецкая гістарыяграфія дасягнула вялікіх вышынь. У нас не была распрацавана нацыянальная гісторыя. Але шмат было зроблена,

напрыклад, па вывучэнню арганізацыі сацыялістычнага саборніцтва сярод прадпрыемстваў, напрыклад, лёгкай або хімічнай прамысловасці альбо падрыхтоўцы партыйных кадраў і г.д. Гэтая праца зроблена з навуковых пазіцый. Задача гістарыёграфа – даць ацэнку гэтым працам. Гэта тэма асобнага вялікага даследавання. Лягчэй за ўсё сказаць, што яна была кепская.

Аляксандар Краўцэвіч (Гародня): Па-першае, сп. Віктару Астрозе варта было б удакладніць тэму, бо ён казаў пра гістарыяграфію БССР, а не пра ўсю беларускую гістарыяграфію. Па-другое, хацеў бы звярнуцца да выступу Аляксея Літвіна, дакладней, ягонай ацэнкі беларускай савецкай гістарыяграфіі. Канешне, мы не можам сцвярджаць, што яна ўся была кепская, але можам сказаць, што тая, пра якую Вы ўзгадалі, амаль уся была ненавуковая, што амаль уся была прапагандысцкая. Тут паўстае вельмі важная этычная праблема. Прашу прабачэння за такое спрашчэнне, але кожны павінен для сябе вырашыць, ці варта ў экскрэнтах шукаць перліну.

Алесь Смалянчук (Гародня): Па-першае, сапраўды, тут варта ўдакладніць тэму, паколькі размова ішла толькі пра гістарыяграфію БССР. Па-другое, калі гаворка пра БССР, навошта было ўключыць перыяд 1991–2001 г. Па-трэцяе, гісторыкам, якія даследуюць гістарыяграфію, трэба шукаць пэўныя ўнутраныя фактары развіцця навукі, а не толькі звяртаць увагу на знешнія. Увогуле, дзіўна выглядае гістарычная навука, калі мы пачынаем вылучаць па тры-чатыры гады ў нейкія асобныя перыяды.

Адзначу яшчэ адзін момант. У выступленні прагучала вельмі высокая ацэнка працы Дзмітрыя Уладзіміравіча Карава. Праца была асабліва для свайго часу (пачатак 90-х г.) цікавая, але сёння ўжо відавочна, што грунтоўнага аналізу беларускай гістарыяграфіі 18 – пачатка 20 ст. там няма. Гэтая праца, хутчэй, даведнік па праблемах гістарыяграфіі, пералік таго, што і дзе зроблена.

Гаворачы пра “зімовае” становішча нашай навукі, можна параўнаць яго з сітуацыяй у Польшчы падчас ваеннага становішча, калі там на сценах дамоў пісалі „Zima – wasza, wiosna – nasza”. Мы таксама можам сказаць, што вясна будзе нашай.

Андрэй Кіштымаў (Менск): Когда мы говорим о периодизации, мы как-то совсем упускаем фигуру самого историка. Давайте вспомним, что мы говорили о белорусской советской историографии. И вот есть мнение А. Литвина и мнение А. Кравцевича. А теперь посмотрим по фигурам, которые жили в то время. Н. Улащик, куда его? М. Ткачев, куда его? М. Довнар-Запольский, в конце концов, добрую половину своей жизни провел в условиях СССР и БССР, не эмигрировал и не уехал. В какую историографию их включить? По месту жительства и гражданству можно отнести к советской, но они не соответствуют стандартам советской идеологии. Нужно разводить эти вещи и вводить, так сказать, модуль человеческой жизни.

Святлана Куль-Сяльверстава (Гародня): Хацела б прапанаваць крытэрыі перыядызацыі з пункту погляду гісторыка культуры. Калі мы робім тыпалогію нейкай з’явы культуры, мы падыходзім да яе па некаторых параметрах. Па-першае, мы бярем інстытуты, у якіх фармуецца гэтая з’ява, па-другое, вызначаем стваральнікаў і спажывцоў і бачым ролю дадзенай з’явы ў грамадстве, па-трэцяе – аналізуем ідэйны склад ці код, які нясе дадзенай з’ява. Калі б мы такім чынам падышлі да перыядызацыі беларускай гістарычнай навукі, то заўважылі б: 1) інстытуты, якія дзейнічалі; 2) кадры і спажывцоў; 3) праблематыку. Калі правядзем перыядызацыю па гэтых крытэрыях, мы, магчыма, здолеем убачыць, што гэтыя тры параметры ў дадзены момант карэнным чынам мяняюцца. Наступны этап – іншыя людзі, іншая роля ў грамадстве, іншыя школы, іншая праблематыка, функцыянуюць іншыя інстытуты. Тады і можна казаць пра новы тып. Вось па гэтых крытэрыях можна скласці агульную перыядызацыю беларускай гістарыяграфіі. Знайшлося б месца і М.Улашчыку, і М.Ткачову.

Генадзь Сагановіч (Менск): Хацеў бы згадаць грандыёзную постаць Мікалая Улашчыка, якая выбіваецца з нашай вельмі спрошчанай схемы. У сітуацыі Віктара Астрогі я быў бы значна смялейшы і, адказваючы на пытанне, ці можна лічыць беларускую савецкую гістарыяграфію нацыянальнай, сказаў бы, што нельга браць агульна, мусіць быць абсалютна канкрэтны падыход. Мусім быць максімальна карэктнымі і асцярожнымі, пакуль размову вядзем пра нядаўнія часы.

Віктар Астрога: Дзякуй за ўвагу да майго дакладу. Галоўная мая мэта – выклікаць палеміку – была дасягнута. Згодны са сп. Святланай Куль-Сяльверставай, што калі выпрацаваць дакладныя крытэрыі, то ўсё стане на сваемесцы.